

BEVARING OG FORNYELSE

I LANDSBYER OG DET ÅBNE LAND PÅ STEVNS

Vejledning for husejere, når der skal foretages ændringer af eksisterende bebyggelse eller opføres nye bygninger.

**BEVARING OG FORNYELSE
I LANDSBYER OG DET ÅBNE LAND PÅ STEVNS**

INDLEDNING

Bygningskunsten har til alle tider haft som hovedopgave at skaffe mennesker tag over hovedet og ly for elementernes lunefuldhed. Men samtidigt har noget mere u håndgribeligt spillet ind, for mennesket har en indbygget trang til at placere sig i smukke omgivelser. Hver tid og hvert sted skaber således sin egen byggestil, bestemt af klima, byggematerialer, økonomi, funktionelle behov og kunstneriske anlæg.

Alle bygninger, om de er gamle eller nye, rummer et væld af bygningsdetaljer, som der skal tages stilling til, når man planlægger ombygning, tilbygning, restaurering eller ny bebyggelse. Omhu ved valg af disse detaljer er af grundlæggende betydning for det færdige resultat, for helheden. Tidligere tiders materialevalg var enkelt, fordi udbudet af emner ikke var særligt varieret, og af den grund udvikledes over en lang periode og ved stadig bedre og bedre gentagelse en række bygningsdetaljer, som i det store og hele var selvfølgelige og naturlige i forhold til disse materialers indbyggede karakter og muligheder. I de seneste årtier er byggevaremarkedet blevet udviklet kraftigt, og det kan knibe med at få tid til at udvikle egentlige traditioner og gennemprøvede bygningsdetaljer, hvori disse mangfoldige materialer indbygges. Ret beset skal de enkelte materialer og deres sammenstilling til sammenhængende bygningsdele egentlig kunne det samme som altid, og det er derfor naturligt, at detaljer udvikles på traditionens grund.

På samme måde betingede materialerne i høj grad selve husformen, bundet som man var af de konstruktionsmuligheder for spændvidder mv., som det mest anvendte konstruktionsmateriale, tømmeret, tillod. Dette førte til enkle husformer, uanset om ydervægge var af træ eller teglsten eller en blanding af begge dele, husformer med forholdsvis fastlagte husdybder og huslængder bestemt af det funktionelle indhold: få og små rum - korte huse, mange og store rum - lange huse, altid med tage med forholdsvis stor hældning og fald til begge sider, så vandet blev ledt ordentligt væk.

Det er disse enkle forhold, der giver de fleste af vore landsbyer den homogenitet i bebyggelsens karakter, som vi sætter så stor pris på, og bestræbelserne på at bevare og forny i landsbyerne på en måde, som respekterer den beskedne målestok og i høj grad traditionsbundne harmoni, er det denne vejlednings hensigt at støtte.

En egentlig håndbog med svar på alt er det ikke og kan det ikke være, men vejledningen tager udgangspunkt i den lokale traditionelle byggeskik og peger på de væsentlige forhold, som skal søges respekteret, hvis man fortsat vil være glad for sit hus og sin landsby. Vejledningen skal således betragtes som et arbejdsredskab, sammen med anden litteratur, hvortil der henvises.

STEVNS KOMMUNE
1997

1.0 BEVARING OG FORNYELSE

- 1.1 Vejledningen tager først og fremmest sigte på at sikre og forbedre miljøet i landsbyen, såvel for de enkelte huse som for deres omgivelser, uden at forhindre, at der kan ske naturlig og nødvendig fornyelse.
- 1.2 Generelt gælder, at nybygning, vedligeholdelse, om- og tilbygning i landsbyerne, bør udføres med fornemmelse for bebyggelsens oprindelige byggeskik, stil og arkitektur.

2.0 OMGIVELSERNE

- 2.1 Når man skal bygge, tilbygge eller ombygge, er interessen naturligt størst for selve huset. Men det er også af største vigtighed at forholde sig til den helhed og de omgivelser, i hvilken bebyggelsen er placeret.

Landsbyer har ofte et lidt "henkastet" præg og "bløde" former, hvor man ikke er gået så højt op i faste belægninger, sirlige græsbede og bastante hegn. Dette præg af "natur" eller i hvert fald et naturligt, afslappet forhold til omgivelserne, der som oftest også støttes af vejføringens selvgroede bugtede forløb, bør man prøve at fastholde.

- 2.2 Befæstelser med fliser mv. er således forholdsvis moderne, som afløser for grusbefæstelse med eller uden overfladebelægning af perlesten. Men disse gamle enkle belægningsformer kan fortsat fungere udemærket.
- 2.3 Beplantningen spiller en stor rolle, og man bør overveje kraftigt, om det nu er nødvendigt at fælde et stort træ eller en gammel busk.
Væksterne blev plantet og brugt som led i den daglige husholdning: frugttræer, hasselbuske og bærbuske, og træer var næsten altid gode kendte danske løvtræer, ligesom der i prydhaven mest forekom de almindeligste blomsterplanter.
Det er således ikke alle moderne havetræer og buskvækster, der glider harmonisk ind og styrker et oprindeligt præg.
- 2.4 Hegn i landsbyer er traditionelt udført som levende hegn eller gærder af natursten, hvis man ikke har anvendt pyntelige malede stakitter, og det er langt fra altid velgørende og bør undgås, at sådanne erstattes af moderne læskærme, raftehegn eller plantestensbede.
Den skarpe grænse mellem landsbyen og de omgivende åbne marker bør altid fastholdes som levende hegn, således at landsbyen udefra fortsat kan opleves som del af landskabsbilledet.

3.0 BEBYGGELSEN

3.1 Bygninger er, næsten normalt for landsbyer, placeret i forskellige afstande til veje, og ofte ligger der indimellem huse og gårde åbne ubebyggede vænger (forter) med et varieret bybillede og mønster til følge.

Det er derfor ikke naturligt eller nødvendigt at fastlægge egentlige byggelinier langs vej. Der bør lægges en helhedsvurdering til grund for den individuelle placering af huset, under hensyn til den omgivende eller eventuel tidligere bebyggelse på stedet.

3.2 Man tilpasser ikke en nybebyggelse til eksisterende ældre bebyggelse ved blot at opføre kopier, f.eks. med bindingsværk, stråtag og sprodsevinduer. Man kan og skal naturligvis anvende nogle af nutidens materialer, men valgt med omtanke og hensynetagen til, at det nye hus skal indpasses. Det skal dog i den forbindelse bemærkes, at f.eks. stråtag næppe kan kaldes et umoderne materiale.

3.3 Landsbyhuse er almindeligvis længehuse, og disse bør udformes med en husdybde (bredde) på max. 7,2 m og med en længde af mindst 1,5 x husdybden.

3.4 Facadehøjden (fra terræn til udhæng) bør ikke overstige 3 m.

3.5 Taget bør udformes som vinkeltag (saddeltag), hvorved også muliggøres en udnyttelse af tagetage, en udnyttelse, der må betegnes som god, også udfra et energimæssigt synspunkt. Mindre bygninger med husdybde på under 4 m kan dog gives ensidigt fald (halvtage).

Flade tage bør helt undgås. Særligt ved tilbygninger til gamle huse er sådanne fremmedelementer uden undtagelse forringende.

4.0 TAGENE

4.1 Taghældninger på saddeltage bør være mellem 40° og 50°. Ved mindre tagflader ved husdybder mindre end 4 m på f.eks. skure og udhuse eller tilbygninger kan dog anvendes hældning ned til 15°, eventuelt med ensidigt fald (halvtage).

4.2 Tagdækningen kan indpasses, hvis den er af tegl, strå eller i visse tilfælde betontagsten og korte bølgeeternitplader. Hvor de 2 sidstnævnte materialer anvendes, bør de helst benyttes i den naturlige grå farve, der ældes på en smuk og diskret måde, som kan minde om stråtaget. Det patinerede tags udseende er navnlig vigtigt ved landbrugsbygninger, idet disse ofte er forholdsvis store og med store dominerende tagflader.

Endvidere bør i denne forbindelse fremhæves en tidligere mere almindelig beklædning, bestående af tagpap samlet på trekantlister, som en smuk og diskret tagbeklædning. På mindre tage på udhuse, skure, mv., kan også anvendes beklædninger af zink (med lodretstillede false) eller galvaniserede stålplader (pandepletter).

4.3 Intet eller et minimalt tagudhæng ved gavle og facader er mest i harmoni med oprindelige husformer.
Det bør helt undgås ved tagudskiftninger på gamle huse at skjule oprindelige detaljer ved tagfod og gavle, såsom murede gesimser.

4.4 Hvis det er nødvendigt at indbygge vinduer i tagflader for at sikre dagslystilførsel og brandredningsmuligheder, sker dette bedst ved anvendelse af kviste, og disse bør udføres i begrænset størrelse, i gamle huse aldrig med større udstrækning end stueetagens vinduesbredde.

Tagformen på kvistene kan variere: vinkeltag med hældning som på hovedhuset, eller med fladere hældning med f.eks. zinkbeklædning, buetag med zinkbeklædning, eller tag med ensidigt fald fra tagryg til tagfod på kvist (taskekvist) og beklædning som på hovedtaget.

Kvistens sidebeklædning, flunkerne, bør være lodrette, og der bør ikke være udhæng over flunker. I stråtag bør de dog udføres med halvrundt tag, som naturlig del af stråtaget. Kvistvinduer bør udformes, så de følger tagets krumning.

4.5 Ovenlysvinduer skal helst undgås, men er de nødvendige, bør anvendes gamle typer af støbejern eller de mindste moderne typer, f.eks. det såkaldte "fredningsvindue", idet disse små vinduer ofte vil give fuldt tilstrækkeligt dagslys og ikke bryder tagfladen afgørende.

Det bør tilstræbes, at ovenlysvinduer i givet fald placeres i den del af tagfladen, der vender bort fra vej.

4.6 Skorstene bør kun opføres i teglsten, eventuelt vandskuret og ført op gennem taget midt i tagryggen.

På gamle huse er skorstenen en væsentlig del af husets arkitektoniske udtryk og bør derfor bevares. De kan ofte gives en ny funktion for ventilation fra køkken og bad/wc, aftræk fra gasfyr eller simple rumaftræk.

Runde stålskorstene må frarådes, især typen med bardunafstivninger.

5.0 FACADERNE

5.1 Facader udført af enten røde eller gule, helst blødstrøgne teglsten eller vandskuret, malet eller kalket, vil normalt altid kunne indpasses.

Facader af letbeton vil også kunne indpasses, men bør i givet fald pudses og males eller kalkes.

I farvevalg bør søges beherskelse, ved brug af lette lyse kulører, der ikke virker skrigende og pågående.

5.2 Gavltrekanter kan enten udføres som facaderne eller med lodret træbeklædning af ru brædder med mindst 12 cm's bredde.

Andre beklædninger kan anvendes, men skal være afstemt med facadernes karakter.

Farve bør harmonere med resten af huset. Anvendes mørke farver, kan de såkaldte jordfarver generelt anvendes.

Gavlaltaner bør helt udelades, især i de gamle huse, hvor de altid vil fremtræde som et fremmedelement.

- 5.3 Vinduer bør fremstå som huller i facademurværk og ikke som store sammenhængende glasflader. Sprodsevinduer bør altid udføres med enkeltglas i kitfals og indvendige forsatsrammer og udgør med denne konstruktion et fortrinligt og tidssvarende vindue. Moderne sprodsevinduer med thermoglas bør helt undgås i gamle huse, og i nye huse vælges med omtanke. I sidstnævnte tilfælde vil en vinduestype med en lodret midterpost i de fleste tilfælde være en bedre og mere tidløs løsning. Vinduer og udvendige døre bør males med dækkende maling. Udvendige døre af såkaldt "ædeltræ" eller helt glatte dørfløje bør undgås. I uopvarmede bygninger er malede revledøre af træ et godt traditionelt og billigt valg.
- 5.4 Udvendige antenner, paraboler mv., samt solfangere er fremmede elementer i landsbyen og bør ikke opsættes på facader og tagflader mod gadesiden.

6.0 OMBYGNING/TILBYGNING/RESTAURERING

- 6.1 De fleste byggesager drejer sig om om- eller tilbygning, og det er af største vigtighed, at ændringer, små som store, tilpasses den eksisterende bebyggelse og dennes omgivelser, for såvidt angår såvel hovedform, som materiale- og detaljevalg samt farveholdning.

Dårlig tilpasning kunne karakteriseres ved et bindingsværkshus nyforsynet med sort eternittag med udhæng, store ruder i imprægnerede rammer, eller små thermoruder med udbuling, som var der overtryk inde i huset, teaktræsdør med sidevindue af flaskerbund, plasticmalede facader med påsømmet bindingsværk, påhæftet en tilbygning af gasbeton med synlige fuger og fladt tag med halvstort udhæng, og omgivet af trykimprægneret flethegn og plantestensbede.

- 6.2 En tilbygning til et teglstenshus bør udføres af tegl, men ved et bindingsværkshus ikke nødvendigvis af bindingsværk. I sidstnævnte tilfælde kan en helmuret tilbygning naturligt fremstå med pudset eller vandskuret overflade, malet eller kalket som det eksisterende hus.
- 6.3 Tilbygninger af letbeton bør altid pudses og males eller kalkes.
- 6.4 Overflader på facader af den lokale kridtsten fra Stevns Klint kan kun behandles holdbart ved kalkning.
- 6.5 Det kan stærkt anbefales ved ombygning eller restaurering af bindingsværkshuse at føre bindingsværket tilbage til sit oprindelige udseende, ved at overkalke tømmeret sammen med tavlene (udfyldningsmurværket mellem tømmeret), således som det tidligere har været helt normal skik og brug ikke alene på Stevns, men på hele Sjælland. Den sorte eller mørke fremhævelse af bindingsværket er mest en fynsk eller jydsk skik og er et fænomen, der for alvor synes at have vundet indpas på Sjælland i de seneste årtier. Men hvidkalkning, i visse tilfælde også gulkalkning, af hele fladen, har tidligere været det helt almindelige.

- 6.6 Stråttækning på bindingsværkshuse kan ikke erstattes af bølgeeternit, uden at huset fuldstændig mister sin karakter. Det stive plademateriale er helt fremmed for det for det meste skæve og "bølgende" bindingsværk, der over tid pga. funderingsmetoden med stolper/rem på syldsten i ringe dybde i jorden, bevæger sig op og ned i takt med skiftende temperaturpåvirkning.
- 6.7 Udskiftning af vinduer i gamle huse bør udføres ved anvendelse af kitfalsede vinduer, således at det oprindelige facaderelief - og udtryk bevares.
- 6.8 Med hensyn til øvrige forhold vedrørende tage og facader (tagformer, taghældninger, kviste, materialevalg, farver, mv.) henvises til vejledningerne i de foregående afsnit 3-6.

7.0 RÅDGIVNING

- 7.1 Når ny bebyggelse, vedligeholdelse, om- eller tilbygning ønskes udført, kan eventuelle spørgsmål rettes til Stevns Kommune, TEKNIK OG MILJØ, som vil være behjælpelig med råd og vejledning.
- 7.2 Til støtte ved gennemførelsen findes en del litteratur med beskrivelser og i et vist omfang også egentlige råd og anvisninger, således:

"Information om Bygningsbevaring"
Miljøministeriet/Planstyrelsen

"Den bevaringsværdige Bolig på land og By"
Fredningsstyrelsen, 1984

"Bondegård og Byggeskik"
Bjarne Stoklund
DHF's Håndbøger, 1972

"Bondehuses Alder"
Peter Michelsen
Nat. Museet, 1979

"Den danske Bondegård"
Axel Steensberg
Form, 1974

"Bindingsværk - Øerne øst for Storebælt"
Gorm Benzon
Det benzonske Forlag, 1985

"Landhuset"
Curt von Jessen m.fl.
Gyldendal, 1975

"Gamle sjællandske Bondehuse"
Gerd Neubert og Karsten Vibild
Køge Museum, 1975

"Skorstenspiber"
Harald Langberg
Arkitektens Forlag, 1986

"Bindingsværkshuset. Renovering/fugtskader/isolering"
Ulf Vejlby
Forlaget Skovlunge, 1987

"Stråtage"
Alan Hjorth Rasmussen
Arkitektens Forlag, 1966

"Landsbyer på Stevns - før og nu" (4 bd)
Stevns Museum, 1982-86

"Landsbyregistrering"
Stevns Kommune, 1980/81.

Vejledningen er udarbejdet ved Teknisk Udvalg af
KARSTEN VIBILD ARK. MAA/PAR APS i samarbejde
med TEKNIK OG MILJØ.